

Appendice

Συγκρίσεως Ἀριστοφάνους καὶ Μενάνδρου ἐπιτομή (Moralia 853A-854D)¹⁸

(Ὡς μὲν κοινῶς καὶ καθόλου εἰπεῖν πολλῶ προκρίνει τὸν Μένανδρον, ὡς δ' ἐπὶ μέρους καὶ ταῦτα προστίθησι·)

1. Τὸ φορτικὸν (φησὶν) ἐν λόγοις καὶ θυμελικὸν καὶ βάνουσον ὡς ἐστὶν Ἀριστοφάνει, Μενάνδρῳ δ' οὐδαμῶς. καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀπαίδευτος καὶ ἰδιώτης, οἷς ἐκεῖνος λέγει, ἀλίσκεται, ὁ δὲ πεπαιδευμένος δυσχερανεῖ· λέγω δὲ τὰ ἀντίθετα καὶ ὁμοιόπρωτα καὶ παρωνυμίας. τούτοις γὰρ ὁ μὲν μετὰ τοῦ προσήκοντος λόγου καὶ ὀλιγάκις χρεῖται ἐπιμελείας αὐτὰ ἀξίων, ὁ δὲ καὶ πολλάκις καὶ οὐκ εὐκαιρῶς καὶ ψυχρῶς· ἐπαινεῖται γὰρ (φησὶν) ὅτι τοὺς ταμίας ἐβάπτισεν, οὐχὶ ταμίας ἀλλὰ Λαμίας ὄντας, καὶ «οὗτος ἦτοι καικίας ἢ συκοφαντίας πνεῖ» καὶ «γάστριζε καὶ τοῖς ἐντέροις /καὶ τοῖς κόλοις» καὶ «ὑπὸ γέλωτος εἰς [τὸ] Γέλαν ἀφίζομαι» καὶ «τί δῆτα δράσω <σ', ὦ> κακόδαιμον, ἀμφορεὺς /ἐξοστρακισθεῖς;» καὶ «ἄγρια γὰρ ἡμᾶς, ὦ γυναῖκες, δρᾶ κακά, /ἄτ' ἐν ἀγρίοισι τοῖς λαχάνοις αὐτὸς τραφεῖς» <καὶ> «ἄλλ' αἱ τριχόβρωτες τὸν λόφον μου κατέφαγον» καὶ «-φέρε δεῦρο γοργώνωτον ἀσπίδος κύκλον. /-κάμοι πλακοῦντος τυρώνωτον δὸς κύκλον» καὶ πολλὰ τοιαῦτα. ἔνεστι μὲν οὖν ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ὀνομάτων αὐτῶ τὸ τραγικὸν τὸ κωμικὸν τὸ σοβαρὸν τὸ πεζόν, ἀσάφεια, κοινότης, ὄγκος καὶ διάρμα, σπερμολογία καὶ φλυαρία ναυτιώδης. καὶ τοσαύτας διαφορὰς ἔχουσα καὶ ἀνομοιοτήτας ἢ λέξις οὐδὲ τὸ πρέπον ἐκάστοτε¹⁹ καὶ οἰκείον ἀποδίδωσιν· οἷον λέγω βασιλεῖ τὸν ὄγκον ῥήτορι τὴν δεινότητα γυναικὶ τὸ ἀπλοῦν ἰδιώτη τὸ πεζὸν ἀγοραίῳ τὸ φορτικόν· ἀλλ' ὡσπερ ἀπὸ κλήρου ἀπονέμει τοῖς προσώποις τὰ προστυχόντα τῶν ὀνομάτων, καὶ οὐκ ἂν διαγνοῖς εἶθ' υἱὸς ἐστὶν εἴτε πατὴρ εἴτ' ἄγροικος εἴτε θεὸς εἴτε γραῦς εἶθ' ἥρως ὁ διαλεγόμενος.

2. Ἡ δὲ Μενάνδρου φράσις οὕτω συνέξεσται καὶ συμπέπνευκε κεκραμένη πρὸς ἑαυτήν, ὡστε διὰ πολλῶν ἀγομένη παθῶν καὶ ἠθῶν καὶ προσώποις ἐφαρμόττουσα παντοδαποῖς μία τε φαίνεσθαι καὶ τὴν ὁμοιότητα τηρεῖν ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ συνήθεσι καὶ ὑπὸ τὴν χρεῖαν ὀνόμασιν· ἐὰν δέ τις ἄρα τερατείας εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ ψόφου δεήσει, καθάπερ αὐλοῦ πάντητον ἀνασπάσας ταχὺ πάλιν καὶ πιθανῶς ἐπέβαλε καὶ κατέσπασε²⁰ τὴν φωνὴν εἰς τὸ οἰκείον. πολλῶν δὲ γεγονότων εὐδοκίμων τεχνιτῶν, οὐθ' ὑπόδημα δημιουργὸς οὔτε πρόσωπον σκευοποιὸς οὔτε τις ἰμάτιον ἅμα ταῦτὸν ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ καὶ μαιρακίῳ καὶ γέροντι καὶ οἰκότριβι πρέπον ἐποίησεν· ἀλλὰ Μένανδρος οὕτως ἔμιξε τὴν λέξιν, ὡστε πᾶσιν²¹ καὶ φύσει καὶ διαθέσει καὶ ἡλικίᾳ σύμμετρον εἶναι, καὶ ταῦτα νέος μὲν ἔτι τοῦ πράγματος ἀψάμενος, ἐν ἀκμῇ δὲ τοῦ ποιεῖν καὶ διδάσκειν τελευτήσας, ὅτε μάλιστα καὶ πλείστην ἐπίδοσιν, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶ, λαμβάνει τὰ περὶ τὴν λέξιν τοῖς γράφουσιν. εἰ οὖν πρὸς τὰ πρῶτα τῶν Μενάνδρου δραμάτων τὰ μέσα καὶ τὰ τελευταῖα παραβάλοι τις, ἐξ αὐτῶν ἐπιγνώσεται, ὅσα ἐμελλεν, εἰ ἐπεβίω, καὶ τούτοις ἕτερα προσθήσειν.

¹⁸ Le texte est celui de B. Häsler, «Συγκρίσεως Ἀριστοφάνους καὶ Μενάνδρου ἐπιτομή», in *Plutarchi Moralia* V.2.2, Leipzig 1978, pp. 1-5 avec les cinq corrections que nous donnons dans les notes qui suivent.

¹⁹ Voir B. Marzullo, «Plut. Comp. Aristoph. et Men. 853 e-f», *Museum Criticum* 19-20, 1984-1985, pp. 217-219.

²⁰ Voir F. Perusino, «Menandro como auleta: una metafora musicale nel *Confronto tra Aristofane e Menandro* di Plutarco», in *MOYΣA. Scritti in onore di Giuseppe Morelli*, Bologne 1997, pp. 167-170.

²¹ Voir Marzullo, *op. cit.*

3. (“Οτι) τῶν διδασκόντων οἱ μὲν πρὸς τὸν ὄχλον καὶ τὸν δῆμον γράφουσιν οἱ δὲ τοῖς ὀλίγοις, τὸ δ’ ἐπ’ ἀμφοῖν ἀρόττον τοῖς γένεσιν οὐ ῥάδιον ὄτω τῶν πάντων ὑπῆρξεν εἰπεῖν. Ἀριστοφάνης μὲν οὖν οὔτε τοῖς πολλοῖς ἀρεστὸς οὔτε τοῖς φρονίμοις ἀνεκτός, ἀλλ’ ὡσπερ ἑταίρας τῆς ποιήσεως παρηκμακυίας, εἶτα μιμουμένης γαμετήν, οὐθ’ οἱ πολλοὶ τὴν αὐθάδειαν ὑπομένουσιν οἳ τε σεμνοὶ βδελύττονται τὸ ἀκόλαστον καὶ κακὴθες. ὁ δὲ Μένανδρος μετὰ χαρίτων μάλιστα ἑαυτὸν αὐτάρκη παρέσχηκεν, ἐν θεάτρῳ ἐν διατριβαῖς ἐν συμποσίοις, ἀνάγνωσμα καὶ μάθημα καὶ ἀγώνισμα κοινότατον ὧν ἡ Ἑλλάς ἐνήνοχε καλῶν παρέχων τὴν ποιήσιν, δεικνὺς ὃ τι δὴ καὶ ὁποῖον ἦν ἄρα δεξιότης λόγου, ἐπιὼν ἀπανταχόσε μετὰ πειθοῦς ἀφύκτου καὶ χειρούμενος ἅπασαν ἀκοήν καὶ διάνοιαν Ἑλληνικῆς φωνῆς. τίνος γὰρ ἄξιον ἀληθῶς εἰς θέατρον ἔλθειν ἄνδρα πεπαιδευμένον ἢ Μενάνδρου ἕνεκα; πότε δὲ θέατρα πίμπλαται ἀνδρῶν φιλολόγων [ἢ] κωμικοῦ προσώπου δειχθέντος; ἐν δὲ συμποσίοις τίνι δικαιότερον ἢ τράπεζα παραχωρεῖ καὶ τόπον ὁ Διόνυσος δίδωσι; φιλοσόφοις δὲ [καὶ] φιλοπόνοις, ὡσπερ ὅταν οἱ γραφεῖς ἐκπονηθῶσι τὰς ὄψεις, ἐπὶ τὰ ἀνθηρὰ καὶ ποῶδη χρώματα τρέπουσιν, ἀνάπαυλα τῶν ἀκράτων καὶ συντόνων ἐκείνων Μένανδρός ἐστιν, οἷον εὐανθεῖ λειμῶνι καὶ σκιερῷ καὶ πνευμάτων μεστῷ δεχόμενος τὴν διάνοιαν.

4. (“Οτι) κωμωδίας ὑποκριτὰς τοῦ χρόνου τούτου πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς τῆς πόλεως ἐνεγκούσης, αἱ Μενάνδρου κωμωδίαὶ ἀφθόνων ἁλῶν καὶ νεαρῶν²² μετέχουσιν, ὡσπερ ἐξ ἐκείνης γεγονότων τῆς θαλάττης, ἐξ ἧς Ἀφροδίτη γέγονεν. οἱ δ’ Ἀριστοφάνους ἄλλες πικροὶ καὶ τραχεῖς ὄντες ἔλκωτικὴν δριμύτητα καὶ δηκτικὴν ἔχουσι· καὶ οὐκ οἶδ’ ἐν οἷς ἔστιν ἡ θρυλουμένη δεξιότης ὑπ’ αὐτοῦ, ἐν λόγοις ἢ προσώποις· ἀμέλει καὶ τὰ μεμιμημένα πρὸς τὸ χεῖρον μεμίμηται· τὸ γὰρ πανοῦργον οὐ πολιτικὸν ἀλλὰ κακὴθες, καὶ τὸ ἄγροικον οὐκ ἀφελές ἀλλ’ ἠλίθιον, καὶ τὸ γελοῖον οὐ παιγνῶδες ἀλλὰ καταγέλαστον, καὶ τὸ ἐρωτικὸν οὐχ ἰλαρὸν ἀλλ’ ἀκόλαστον. οὐδενὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἔοικε μετρίῳ τὴν ποιήσιν γεγραφέναι, ἀλλὰ τὰ μὲν αἰσχροὶ καὶ ἀσελγῆ τοῖς ἀηθεστέροις²³, τὰ βλάσφημα δὲ καὶ πικρὰ τοῖς βασκάνοις καὶ κακὴθεςιν.

²² Voir W. Luppe, «Textkritische Bemerkungen zu Plutarchs *Vergleich von Aristophanes und Menander*», *Philologus* 117, 1973, pp. 127-130.

²³ Voir M. Tziatzi-Papagianni, «Zu Plutarch, De comparatione Aristophanis et Menandri epitome 4, 854D», *Hellenica* 48, 1998, pp. 365-366.